

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Русаєва Андрія Володимировича на тему «Доказування службовою особою підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України декларування недостовірної інформації», подане до захисту у спеціалізовану Вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми дослідження.

Законом України від 04 грудня 2020 року № 1074-ІХ, який набрав чинності 30 грудня 2020 року, доповнено Кримінальний кодекс України статтями 366-2 та 366-3, якими встановлюється відповідальність за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Відтак, у теорії кримінального процесу питання кримінальної процесуальної діяльності службової особи підрозділу детективів НАБУ під час здійснення доказування обставин кримінального правопорушення, пов'язаного з декларуванням недостовірної інформації, є новим і недостатньо вивченим. Науковці у своїх дослідженнях розглядають декларування недостовірної інформації переважно в контексті комплексних досліджень службової чи корупційної злочинності. Натомість спеціальних комплексних досліджень особливостей доказування та розслідування декларування недостовірної інформації не здійснено, тому постає необхідність у науковому розв'язанні проблем щодо виявлення та доказування обставин декларування недостовірної інформації.

Поруч з цим невирішеною досі залишається низка важливих теоретичних і практичних питань інституту службової особи підрозділу детективів НАБУ з необхідністю розроблення рекомендацій та пропозицій правового, організаційного та прикладного спрямування, з огляду на міжнародний досвід розслідування окресленої категорії кримінальних правопорушень. Крім того, цілісного дослідження, яке комплексно охоплювало б усі напрями, що становлять зміст інституту доказування обставин кримінального

правопорушення, пов'язаного з декларуванням недостовірної інформації, підслідного НАБУ, у науці досі не здійснено.

З огляду на це актуальність обраної теми дослідження Русаєва А. В., спрямованого на розв'язання проблем інституту доказування обставин кримінального правопорушення, пов'язаного з декларуванням недостовірної інформації, підслідного НАБУ, не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015) в рамках Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015).

Методологічною базою дослідження є як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження. Зокрема в основу дослідження покладено історико-правовий метод, який використано для висвітлення етапів розвитку законодавства, визначення еволюції становлення та розвитку інституту декларування недостовірної інформації; догматичний метод – для тлумачення юридичних категорій, поглиблення й уточнення понятійного апарату; формально-юридичний метод – для аналізу положень КПК України щодо діяльності детектива НАБУ, обґрунтування пропозицій та висновків стосовно вдосконалення законодавства; порівняльно-правовий метод – для аналізу й порівняння національного та зарубіжного досвіду розслідування декларування недостовірної інформації та рішень ЄСПЛ; соціологічні методи – для з'ясування експертної думки детективів, слідчих, прокурорів і суддів щодо процесу розслідування декларування недостовірної інформації тощо.

У дисертаційному дослідженні висвітлено і вирішено низку теоретичних та практичних проблем доказування службовою особою підрозділу детективів НАБУ декларування недостовірної інформації, сформульовано обґрунтовані пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Ціла низка результатів і висновків, які з них слідують, були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни. *Вперше* аргументовано, що віднесення законодавцем декларування недостовірної інформації до кримінального проступку вкрай негативно позначилося на процесі доказування через унеможливлення застосування стороною обвинувачення всіх можливостей інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Поруч з цим *вперше* – обґрунтовано, що підозрювані/обвинувачені в кримінальних провадженнях, передбачених ст. 366-2 КК України (зокрема народні депутати України) системно зловживають процесуальними правами, що полягає в затягуванні строку ознайомлення з матеріалами кримінального провадження чи ухиленні від явки для проведення слідчих (розшукових) дій.

Результати дисертаційного дослідження опубліковані у фахових виданнях України та були представлені у вигляді доповідей на міжнародних та міжвідомчих науково-практичних та науково-теоретичних конференціях. Публікації повністю перекривають і вирішують завдання, що були поставлені в дисертаційному дослідженні.

Таким чином дисертаційне дослідження Русаєва Андрія Володимировича виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Русаєва Андрія Володимировича не викликають жодних зауважень. Доведено, що потребує нормативного врегулювання питання оцінки майна декларанта, що безпосередньо впливає на

питання кваліфікації діяння та відмежування від адміністративного правопорушення. Опис заборонених дій щодо недостовірного декларування та бездіяльності у вигляді умисного неподання декларації надає можливість для зловживань, оскільки на практиці неможливо уникнути «оцінки на власний розсуд» з боку правоохоронних органів та/або суду, а також відмежувати поняття «завідомо неправдиві» відомості від банальної арифметичної помилки, якої можна припуститися в тексті декларації, чи то ненавмисної «неуважності» суб'єкта декларування. Обґрунтовано, що віднесення законодавцем декларування недостовірної інформації до кримінального проступку вкрай негативно позначається на процесі доказування через унеможливлення застосування стороною обвинувачення всіх можливостей інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Наукові результати і положення, що виносяться на захист, одержані завдяки аналізу масиву нормативно-правових актів, у тому числі міжнародного характеру, прийнятих у межах ООН, законодавства інших країн (Велика Британія, Данія, Ізраїль, Молдова, США, Фінляндія, Швеція, Сінгапур тощо), рішень НАЗК, судових рішень Вищого антикорупційного суду, правових позицій Європейського суду з прав людини, наукових праць в галузі кримінального процесу, кримінального права та криміналістики як вітчизняних так і зарубіжних вчених.

Обґрунтованість та достовірність одержаних дисертантом результатів, сформульованих висновків і пропозицій забезпечені завдяки використанню різноманітних методів наукового та практичного аналізу. Постановка завдань, визначення об'єкту, предмету та мети наукового пошуку є чіткими і зрозумілими та цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукової праці здобувачем загалом виконані і мета досягнута. Здобувач здійснив належну статистичну обробку отриманих даних.

Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному

рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Сформульовані і узагальнені в дисертаційному дослідженні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у: *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують особливості процесу доказування декларування недостовірної інформації; *освітній діяльності* – під час викладання відповідних навчальних дисциплін і підготовки навчальних та методичних посібників, підручників, курсів лекцій з таких навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Докази та доказування у провадженнях про кримінальні правопорушення», «Досудове розслідування», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства» (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 15 травня 2023 року); *науково-дослідній діяльності* – у науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій та здобувачів вищої освіти (акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ від 20 лютого 2023 року); *практичній діяльності* – у процесі практичної діяльності детективів НАБУ під час здійснення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень (акт про впровадження в практичну діяльність Головного підрозділу детективів НАБУ від 13 квітня 2023 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертаційна робота Русаєва Андрія Володимировича викладена українською мовою на 277 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (158 найменувань) та додатків. Результати дослідження представлені у 5-ти додатках.

Мета дисертаційного дослідження визначена дисертантом досить лаконічно, чітко і вдало та полягає у: комплексному вивченні теоретичних і практичних проблем доказування службовою особою підрозділу детективів НАБУ обставин кримінального правопорушення, пов'язаного з декларуванням недостовірної інформації. Відповідно до поставленої мети було чітко визначено та розкрито завдання дисертаційного дослідження.

У *першому розділі* автор послідовно розкриває стан наукового дослідження та його розвиток у питаннях доказування обставин кримінального правопорушення, пов'язаного з декларуванням недостовірної інформації. Автор, здійснюючи ґрунтовний теоретичний аналіз думок різних учених обґрунтовує доцільність виокремлення ще одного спеціального етапу (елементу) доказування, поряд зі збиранням, перевіркою та оцінкою, – логічну вибудову зв'язків між усіма отриманими доказами з належною формою (відповідно до чинного законодавства) їх закріплення, оскільки це і є квінтесенцією цього процесу

Автором проаналізовано генезу законодавства про кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. В цьому контексті заслуговує на увагу висновок дисертанта, що ефективність боротьби з корупцією в державі залежить не тільки від удосконалення антикорупційного законодавства шляхом внесення змін, доповнень чи прийняття нових нормативно-правових актів, а й від злагодженої діяльності та взаємодії уповноважених суб'єктів з попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до їх підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Дисертант аргументовано виокремлює найбільш суттєві обставини, які підлягають доказуванню під час розслідування декларування недостовірної інформації. Ними є: винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета його вчинення; а також власне подія кримінального правопорушення. Водночас не можна віднести до суттєвих

обставин, що підлягають доказуванню, місце вчинення кримінального правопорушення, оскільки для досліджуваної категорії кримінальних правопорушень ця обставина не впливає на його склад і призначення покарання.

Цікавим є висвітлення автором зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності суб'єктів доказування обставин кримінального правопорушення, пов'язаного з декларуванням недостовірної інформації. Зокрема досліджено законодавчу практику декларування майна Румуні, Швеції, Фінляндії, Південної Кореї. Вивчення досвіду реалізації міжнародних стандартів антикорупційної політики в інших країнах становить науковий інтерес, адже може стати корисним і для України.

У другому розділі здобувач досліджував структуру, предмет та межі доказування в кримінальному провадженні, пов'язаному з декларуванням недостовірної інформації. Автором висвітлено питання діяльності уповноважених суб'єктів стосовно доказування обставин кримінального правопорушення, пов'язаного з декларуванням недостовірної інформації.

Русаєвим А. В. відмічено, що під час розслідування декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК України) і неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366-3 КК України), збирання доказів детективами НАБУ здійснюється шляхом проведення таких слідчих (розшукових) дій як допит особи, якій відомі обставини щодо об'єктів декларування та суб'єкта декларування, огляд, обшук, призначення експертизи, а також шляхом проведення інших процесуальній дії, зокрема: збір відомостей з реєстрів щодо об'єктів декларування, тимчасовий доступ до речей та документів, звернення за міжнародною правовою допомогою. Цілком справедливо, що особливу увагу автор приділив питанню використання спеціальних знань під час розслідування декларування недостовірної інформації.

Автором слушно зауважується, що основою для внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, передбаченого ст. 366-2 КК України є

самостійне виявлення детективами НАБУ ознак декларування недостовірної інформації, обґрунтований висновок Національного агентства з питань запобігання корупції щодо виявлення ознак корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення за результатом повної перевірки щорічної декларації за відповідний рік.

У третьому розділі дисертаційного дослідження Русаєв А. В. розглядає міжнародні та конвенційні стандарти, а також їх реалізацію в доказуванні обставин кримінального правопорушення щодо декларування недостовірної інформації. У зв'язку з цим автором зосереджено основну увагу на зарубіжному досвіді у боротьбі з корупцією (зокрема на прикладі таких країн як: Велика Британія, Данія, Ізраїль, Молдова, США, Фінляндія, Швеція, Сінгапур), який ефективно може бути впроваджено для доказування обставин кримінального правопорушення щодо декларування недостовірної інформації в Україні.

Разом з тим автором проаналізовано правові позиції Європейського суду з прав людини в контексті досліджуваної проблематики. Особливу увагу автор приділив рішенню ЄСПЛ у справі «Джоджай проти Албанії», зміст якого цілком узгоджуються з вимогами, які нині ставлять до держав, що прагнуть унеможливити будь-які вияви корупції, та є свідченням необхідності функціонування інституту декларування задля забезпечення прозорості й добросовісності посадових осіб, зокрема суддів, перед громадськістю та державою.

У результаті проведеного дослідження здобувачем запропоновані та сформульовані й інші рекомендації та пропозиції правового, організаційного та прикладного в контексті питань, що розглядалися.

Викладене вище є підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Русаєва Андрія Володимировича на тему «Доказування службовою особою підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України декларування недостовірної інформації» як самостійного наукового дослідження актуальної, важливої для науки та практики проблеми.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Отримані результати дисертаційного дослідження Русаєва А. В. на тему «Доказування службовою особою підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України декларування недостовірної інформації» слід використовувати у освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, необхідно звернути увагу на окремі дискусійні питання, які, на нашу думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту:

1. Із змісту дисертаційного дослідження вбачається ґрунтовне вивчення світового досвіду правового регулювання діяльності суб'єктів доказування обставин кримінального правопорушення, пов'язаного з декларуванням недостовірної інформації. Зокрема дисертантом проаналізовано зарубіжний досвід таких країн Велика Британія, Данія, Ізраїль, Молдова, США, Фінляндія, Швеція, Сінгапур тощо. З урахуванням наведеного, автор на с. 175 наводить перелік міжнародних стандартів, які необхідно запозичити Україні, з метою їх дієвого та ефективного використання в процесі доказування обставин кримінального правопорушення щодо декларування недостовірної інформації. Але дисертанту слід було б вказати, у яких саме нормативно-правових актах доцільно передбачити реалізацію таких стандартів і яким чином вони будуть сприяти процесу доказування обставин аналізованих кримінальних правопорушень.

2. Потребує додаткового обґрунтування позиція автора (на с. 31) про доцільність виокремлення ще одного спеціального етапу (елементу) доказування, поряд зі збиранням, перевіркою та оцінкою, – логічної вибудови зв'язків між усіма отриманими доказами з належною формою (відповідно до чинного законодавства) їх закріплення, оскільки це і є квінтесенцією цього процесу. Окрім того автору слід пояснити, чи потребує на його думку, такий

елемент доказування законодавчого закріплення у положеннях КПК України на рівні з іншими елементами доказування.

Перелічені зауваження і побажання мають дискусійний характер і, в цілому, не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації. За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною значущістю одержаних результатів, а також за авторськими публікаціями ця робота є внеском в розвиток вітчизняної науки в галузі кримінального процесу.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Русаєва Андрія Володимировича на тему «Доказування службовою особою підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України декларування недостовірної інформації» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Русаєва Андрія Володимировича на тему «Доказування службовою особою підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України декларування недостовірної інформації», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем доказування службовою особою підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України декларування недостовірної інформації.

2. Дисертація Русаєва А. В. на тему «Доказування службовою особою підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України декларування недостовірної інформації», за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора

філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **Русасєв Андрій Володимирович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Ольга КУБАРЄВА

